

БІЛОУС ЛЮДМИЛА

мистецтвознавиця, музеологиня, заступниця генерального директора з наукової роботи Національного музею українського народного декоративного мистецтва, лауреатка Всеукраїнської премії імені Стефана Таранушенка (Київ, Україна)

BILOUS LIUDMYLA

art historian, museologist, deputy general director for the scientific work of the National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art, laureate of the All-Ukrainian Stefan Taranushenko Prize (Kyiv, Ukraine)

Бібліографічний опис:

Білоус, Л. (2021) Традиції та новаторство у творчості Олега Машкевича. *Матеріали до української етнології*, 20 (23), 191–195.

Bilous, L. (2021) Traditions and Innovations in the Works of Oleh Mashkevych. *Materials to Ukrainian Ethnology*, 20 (23), 191–195.

**ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО
У ТВОРЧОСТІ ОЛЕГА МАШКЕВИЧА**

Анотація / Abstract

Статтю присвячено аналізу творчості заслуженого художника України Олега Машкевича на прикладі колекції Національного музею українського народного декоративного мистецтва. Колекція складає 37 килимових виробів, 2 ескізи до килимів та 9 вишитих наволочок, виготовлених за ескізами митця майстринями арт-ілі «Вишивальниця Харківщини». Часовий діапазон творів – від 1951 року до 1992-го.

Простежено еволюцію художньо-стилістичних змін у творах митця, виявлено вплив традиційної килимової орнаментики та пошуки новаторських рішень у розробці композицій, сюжетів, технічних прийомів, колористики. За життя митця його вагомий творчий доробок не був належним чином досліджений та поцінований. У статті досліджуються роботи О. Машкевича, які розглядаються в контексті розвитку українського килимарства. На 1970–1980-ті роки припадає розквіт українського килима, який разом з новаторськими тенденціями демонструє тісний зв'язок із традиційною народною творчістю. Використання художньої спадщини минулого є відчутним у ранніх творах митця.

Збережені традиції відіграли помітну роль при переході від звичайних килимів промислового виробництва до освоєння унікального тканого панно – гобелена, базуючись на досвіді й методах виконання попередників. У період з 1980–1990-х років український гобелен пройшов шлях від класичного площинного орнаментального килима до фактурно-рельєфного з текстильними конструкціями, у створенні якого одночасно використовувалися способи ткання, живописність та об'ємність. Наприкінці ХХ ст. у цьому жанрі декоративно-прикладного мистецтва розвивалися різні художньо-стилістичні тенденції, тривали пошуки нових виражальних засобів, змінювалися ритми лінійно-колірних поєднань, з'являлися нові композиційні рішення. Такими гобеленами у творчості Олега Машкевича є «Козак Мамай – душа правдива» (1991) і «Чорний біль» (1992). Їхня тематична спрямованість зрозуміла: улюблений образ народного героя та біль від наслідків однієї з найбільших техногенних катастроф людства в Чорнобилі 1986 року. Відповідно до теми художник і вибудовує композицію та колорит. Мистецький спадок художника по праву став невід'ємною складовою історії українського декоративного мистецтва.

Ключові слова: художник, гобелен, килим, орнамент, традиції, новаторство, аналіз творчості.

The article is dedicated to the analysis of the works of the Honored Artist of Ukraine Oleh Mashkevych exemplified by the collection of the National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art. The collection consists of 37 carpet products, 2 sketches for carpets and 9 embroidered pillow-cases, made according to the artist's sketches by the craftswomen of the *Kharkiv Region Embroiderer* crew. The time range of the works is from 1951 to 1992.

The development of artistic and stylistic changes in the artist's works has been traced, the influence of traditional carpet ornamentation and the search for innovative solutions in the elaboration of compositions, plots, technical methods, coloristics have been revealed. During the artist's lifetime, his significant creative heritage hasn't been studied and appreciated properly. The works of O. Mashkevych are investigated in the article. They are described in the context of the development of Ukrainian carpet making. The 1970s – 1980s are considered as the heyday of the Ukrainian carpet, which, along with the innovative trends, demonstrates a close connection with traditional folk art. The use of the artistic heritage of the past is palpable in the early works of the artist.

Preserved traditions have been of a great significance in the transition from ordinary carpets of industrial production to the development of a unique woven panel – a tapestry, basing on the experience and methods of execution of the predecessors. In the period from the 1980s to the 1990s the Ukrainian tapestry has experienced the way from a classical plane ornamental carpet to a texture and relief one with textile structures, in the creation of which weaving methods, picturesqueness and voluminosity are used simultaneously. At the late 20th century various artistic and stylistic trends have been developed in this genre of Decorative and Applied Arts. The search for new means of expression has been continued, the rhythms of linear and color combinations are changed, new compositional solutions appear. *Cossack Mamai – True Soul* (1991) and *Black Pain* (1992) are such tapestries in Oleh Mashkevych's heritage. Their thematic orientation is clear: the beloved image of a national hero and the pain from the consequences of one of the greatest industrial disasters of humanity in Chornobyl in 1986. The artist builds the composition and colour according to the theme. The artistic heritage of the master has become rightfully an integral part of the history of Ukrainian Decorative Art.

Keywords: artist, tapestry, carpet, ornament, traditions, innovation, analysis of works.

Ми працю любимо, що в творчість перейшла,
І музику палку, що ніжно серце тисне.
У щастя людського два рівних є крила:
Троянди й виноград, красиве і корисне.

М. Рильський

Не даремно епіграфом цієї статті ми взяли фрагмент відомого поетичного твору М. Рильського «Троянди й Виноград». Саме його рядки надихнули заслуженого художника України Олега Машкевича (1925–1996) до створення одного зі знакових гобеленів «Троянди й виноград» (1984). У ньому виразно проявилися як вікові традиційні риси килимової орнаментики України, так і новаторські рішення, що були притаманними для творчості митця.

Художник за життя не зазнав аж занадто багато уваги з боку дослідників, хоча його вагомий творчий доробок заслуговує на монографічне видання. Окремі статті – «Гобелени Олега Машкевича» Людмили Жоголь та «Справджені надії» Тамари Придатко – були опубліковані в журналах «Образотворче мистецтво» [5] та «Україна» [6]; розширену характеристику подано в статті Зої Чегусової «Фігуративний гобелен України ХХ – ХХІ століття:

мистецький поступ, провідні митці, особливості творчості» [9]. Безумовно, про творчість Олега Машкевича неодноразово згадувалося в багатьох виданнях і публікаціях у контексті висвітлення загального стану розвитку килимарства у ХХ ст., де вміщено і його твори. Опубліковані твори митця і в музейних альбомах [2–4].

І саме фрагмент килима «Троянди й виноград» було обрано Національним музеєм українського народного декоративного мистецтва для обкладинки альбому «Український килим» із серії «Музейні колекції», виданого у 2019 році [8], та відповідного фірмового запрошення.

Олег Львович Машкевич народився в с. Могильне на Одещині. У 1947 році закінчив Київське училище декоративно-прикладного мистецтва (нині – Академія декоративно-прикладного мистецтва та дизайну ім. М. Бойчука), де його викладачами були відомі діячі українського мисте-

цтва Сергій Колос та Антін Середа. Після закінчення закладу молодий художник працював у Центральній художньо-експериментальній лабораторії Укрхудожпрому – в Управлінні Міністерства місцевої промисловості (1948–1963 рр.), де створював зразки ескізів килимів і вишивок для масового виробництва. У цей час він активно вивчав традиції килимової орнаментики різних регіонів України, ознайомлюючись із музейними колекціями та відвідуючи давні центри килимарства: Решетилівку, Дігтярі, Глиняни, Хотин, Косів, Кути, Яблунів, де в 1950–1960-х роках діяли килимові фабрики й артілі.

Килимарство України 1950-х років було позначене відповідним ідеологічним впливом того часу. Так, багато митців у килимову орнаментуку вводили зображення символів радянської доби: гербів, зірок, серпів й молота, гасел, ювілейних дат. У цей час проводилося багато республіканських і всесоюзних виставок до так званих пам'ятних і знаменних дат. Відбувалися Декади української культури і мистецтва в Москві та столицях тодішніх союзних республік. Організатори таких заходів вимагали від художників створення творів, присвячених цим подіям, і під час відбору саме таким роботам надавалася перевага. Не минуло це й Олега Машкевича. У 1950 році він виконав ескізи килимів з гербами УРСР і СРСР в оточенні рослинного орнаменту. Виткали їх килимарниці фабрики ім. Кл. Цеткін м. Решетилівки Полтавської області. У 1951–1957 роках були виконані тематичні килими «Квітуча Україна», «Союз республік», «Серп і молот», які експонувалися на ювілейних і декадних виставках і після них через закупівельні комісії урядових структур передавалися до музею.

У 1968 році Олег Машкевич закінчив Московський технологічний інститут (факультет художнього оформлення тканин) і почав працювати в Київській філії Всесоюзного науково-дослідного інституту технічної естетики [5, с. 19]. Розширюється творчий діапазон митця, він опановує архітектурний простір, створюючи гобелени для оздоблення громадських будівель, зокрема, готелю «Либідь» та бібліотеки ім. Лесі Українки. Цьому сприяла й офіційна політика в галузі містобудування, спрямована на відмову від архітектурних надмірностей, що спричинило розвиток тематичного килима з відходом від рі-

шень, притаманних класичному живопису [1, с. 129].

На 1970–1980-ті роки припадає розквіт українського килима, який разом з новаторськими тенденціями демонструє тісний зв'язок із традиційною народною творчістю. Насамперед він позбувається станковизму, властивого для нього аж до початку 1960-х років [9, с. 41].

Збережені традиції відіграли помітну роль при переході від звичайних килимів промислового виробництва до освоєння унікального тканого панно – гобелена, базуючись на досвіді й методах виконання попередників [10, с. 100].

Український гобелен до 1980–1990-х років пройшов шлях від класичного площинного орнаментального килима до фактурно-рельєфного з текстильними конструкціями, у створенні якого одночасно використовувалися способи ткання, живописність та об'ємність.

Художники дедалі частіше користуються образною мовою декоративного мистецтва з притаманними для нього умовністю, використанням символів та алегорії. Твори стають багатосюжетними, змістовними, розрахованими на уважне споглядання та власне осмислення.

Творчий доробок митців базується на пошуках нових форм художньої виразності, нових технік і матеріалів, зокрема, активно почали застосовувати коноплі, сизаль, синтетичне прядиво, створювати об'ємно-просторові композиції з текстилю. Використовуються пластичні ефекти фактури тканини, система складного переплетення ниток основи та підткання, ажурність. Збагачується технологія, проводяться експерименти з барвниками, з поєднанням різних матеріалів. Художники використовують прийом незатканої основи, гладкого та петельчастого ворсу. Усе це значно збагатило виражальні можливості килимових виробів, яким стали притаманні образна асоціативність, алегорія, філософська думка, монументальність, абстрактна декоративність.

Колекція творів О. Машкевича в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва дає можливість простежити творчий шлях митця від суто орнаментальних композицій до тематичних і образно-асоціативних. Вона складає 37 килимових виробів, 2 ескізи до килимів та 9 вишитих наволочок, виготовлених за

ескізами митця майстринями артлі «Вишивальниця Харківщини». Часовий діапазон творів – від 1951 року до 1992-го.

Аналізуючи мистецький спадок художника, можна чітко простежити шляхи формування його творчого шляху, пошуки нових форм, тем, технічних прийомів. Використання художньої спадщини минулого є відчутним у ранніх творах митця. Килим «Київський» (1951) виконаний у традиціях саме Київщини з притаманними для цього регіону рослинними мотивами у вигляді гілок ламаної форми з дрібними квітами та листочками, видовженими по горизонталі, та зі складною каймою. Ознайомлення з традиціями килимарства західних регіонів України сприяло появі килимів з геометричним орнаментом: «Зірчастий», «Подільський», «Збараський» (усі – 1957 р.), «Урочистий», «Рачок», «Мальви» (усі – 1960 р.).

У 1970–1980-х роках по-справжньому розквітло творче обдарування митця-лірика. У його гобеленах відчутний мрійливий та ностальгійний стан душі. До 100-річчя від дня народження Лесі Українки він створив гобелен «Пробудження» (1971) за мотивами її твору – драми-феєрії «Лісова пісня». Художник зауважував, що твір цей не ілюстративний, а асоціативний [див.: 6, с. 12]. Ліричність настрою, висока поетичність – риси, які так притаманні твору славетної української поетеси, відчутні і в килимові: у блакитному, мінливому колориті та в гнучких постатях Лукаша й Мавки. Усе тло килима заповнене квітковими й рослинними мотивами, введено фігури птахів, тварин, що сприяє декоративності твору і свідчить про використання кращих народних традицій.

У ці роки художник активно звертається до теми природи, розкриваючи красу та поезію рідного краю: «Луг» (1979), «Калина червона» (1980), «Рідне Полісся» (1980), «Пізня квітка» (1983).

«Природа переважає в моїй творчості. Як музикант втілює свої почуття у звуки, так я через образи природи, через барви прагну передати свої враження та переживання. Іноді в орнаментальному килимі більше почуттів, ніж у сюжетному, він емоційніший» – казав Олег Машкевич [цит за: 6, с. 12].

Вишуканістю кольорової гами, вишуканою в зеленкуватих тонах, буянням різнотрав'я, серед якого ніби купається

ся граційний коник, позначений гобелен «Луг». Якщо в ранніх творах квіткові мотиви художник трактує в стилі народних традицій, то в цьому гобелені трави й квіти прагне передати більш природно.

Гобелен «Рідне Полісся» великого розміру (370×560), має багатопланову, вільно розроблену композицію, що складається з могутніх дерев із красивими кронами, ялинок, кущів, трав, квітів, серед яких мирно пасеться білий коник. І майже непомітною є в правому нижньому куті красива птаха – одуд.

Килим «У повітряному просторі» (1984) – це спогад художника про маму, яка «любила птахів і, коли хворіла, дивилась у вікно й завжди раділа голубам», – згадував художник [див.: 6, с. 12].

Одним із кращих творів митця є вже згадуваний гобелен «Троянди й виноград», призначений для інтер'єру, де може бути не лише окрасою стіни, але й служити ширмою-перегородкою та сприйматися самостійним об'ємним предметом у просторі. Автор виконував його власноруч. За тло в ньому править ажурна основа, а стилізовані крупних форм квіти та грона винограду ніби набувають рельєфності. Вишуканість композиції, що складається з переплєтених стебел виноградної лози з гронами та троянд, насичена кольорова гама, ажурність справляють глибоке емоційне враження. Гобелен містить і смислове навантаження: красиве й корисне мають бути завжди поряд.

В українському гобелені кінця ХХ ст. розвивалися різні художньо-стилістичні тенденції, тривали пошуки нових виражальних засобів, змінювалися ритми лінійно-колірних поєднань, з'являлися нові композиційні рішення. Такими гобеленами у творчості Олега Машкевича є «Козак Мамай – душа правдива» (1991) і «Чорний біль» (1992). Їхня тематична спрямованість зрозуміла: улюблений образ народного героя і біль від наслідків однієї з найбільших техногенних катастроф людства в Чорнобилі 1986 року. Відповідно до теми художник і вибудовує композицію та колорит. Це останні твори митця, які надійшли до музейної колекції.

У стінах Національного музею українського народного декоративного мистецтва відбулося три персональні виставки художника: у 1985, 1995, 2013 роках. Дві з них були прижиттєвими.

Твори Олега Машкевича експонувалися на виставках у багатьох країнах світу: Австрії, Азербайджані, Бельгії, Болгарії, Німеччині, Польщі, Румунії, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чехії, Швеції [7].

Талановито використовуючи художню спадщину минулого, Олег Машкевич знайшов свій самобутній шлях у мистецтві художнього текстилю. Його творчість по праву стала невід'ємною складовою історії українського декоративного мистецтва.

Джерела та література

1. Андрияшко В. Гобелен киевских художников 1950–1970-х годов. *Студии мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво* / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2010. Чис. 4 (32). С. 129–140.
2. Державний музей українського народного декоративного мистецтва : Альбом / авт.-упоряд. Н. Л. Розсошинська, Є. Д. Антоненко, Л. М. Ульянова та інші. Київ : Мистецтво, 1983. 407 с., іл.
3. Музей українського народного декоративного мистецтва : альбом / авт.: А. Ф. Вялець, Л. С. Білоус [та ін.]. Київ : Мистецтво, 2009. 352 с. : іл.
4. Національний музей українського народного декоративного мистецтва : альбом / упоряд. Л. С. Білоус, С. В. Яценко. Київ : АДЕФ-Україна, 2012. 124 с., іл.
5. Жоголь Л. Гобелени Олега Машкевича. *Образотворче мистецтво*. 1985. № 5. Вересень–жовтень. С. 19–20.
6. Придатко Т. Справджені надії. Україна. 1986. № 11. Березень.
7. Тихонова Л. Машкевич Олег Львович. Електронний каталог творів. Науковий архів НМУНДМ.
8. Український килим. Серія видань Національного музею українського народного декоративного мистецтва «Музейні колекції» / авт.-упоряд. Людмила Білоус. Вінниця: ТВОРИ, 2019. 60 с.
9. Чегусова З. Фігуративний гобелен України ХХ–ХХІ століття: мистецький поступ, провідні митці, особливості творчості. *Українське мистецтво : матеріали, дослідження, рецензії*. 2016. Вип. 16. С. 37–54.
10. Ямборко О. Український гобелен: культура образу. *Образотворче мистецтво*. 2006. № 2 (58). С. 100–103.

References

1. ANDRIYASHKO, Vasyl. Tapestries of the Kyiv Artists of the 1950s –1970s. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Researches of the Fine Arts: Architecture, Fine Arts, and Decorative and Applied Arts*. Kyiv: NASU's IASFE, 2010, no. 4 (32), pp. 129–140 [in Ukrainian].
2. ROZSOSHYNSKA, N., Ye. ANTONENKO, L. ULYANOVA et al. (compilers). *State Museum of Ukrainian Folk Decorative Art: An Album*. Kyiv: Art, 1983, 407 pp., ill. [in Ukrainian].
3. VYALET, Adriana, Liudmyla BILOUS et al. *Museum of Ukrainian Folk Decorative Art: An Album*. Kyiv: Art, 2009, 352 pp., ill. [in Ukrainian].
4. BILOUS, Liudmyla, Svitlana YATSENKO (compilers). *National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art: An Album*. Kyiv: ADEF-Ukraine, 2012, 124 pp., ill. [in Ukrainian].
5. ZHOHOL, Liudmyla. Tapestries of Oleh Mashkevych. In: Petro HOVDIA, ed.-in-chief, *Fine Arts*, 1985, no. 5 (September–October), pp. 19–20 [in Ukrainian].
6. PRYDATKO, Tamara. Justified Hopes. In: Mykola PODOLIAN, ed.-in-chief, *Ukraine*, 1986, March, no. 11 [in Ukrainian].
7. TYKHONOVA, Liudmyla. Mashkevych Oleh Lvovych. In: *Electronic Catalogue of Art Works of the NMUFDA Scientific Archives* [online] [in Ukrainian].
8. BILOUS, Liudmyla (author-compiler). *Ukrainian Carpets. ("Museum Collections", A series of editions of the National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art)*. Vinnytsia: WORKS, 2019, 60 pp. [in Ukrainian].
9. CHEHUSOVA, Zoya. Ukrainian Figurative Tapestry in the Span of the XXth – XXIst Centuries: Artistic Progress, Leading Artists, and Features of Creation. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Ukrainian Art Studies: Materials, Investigations, Reviews: Collected Scientific Works*, 2016, iss. 16, pp. 37–54 [in Ukrainian].
10. YAMBORKO, Olha. Ukrainian Tapestries: Culture of Their Images. In: Oleksandr FEDORUK, ed.-in-chief, *Fine Arts*, 2006, no. 2 (58), pp. 100–103 [in Ukrainian].

Надійшла / Received 14.07.2021

Рекомендована до друку / Recommended for publishing 03.11.2021